Смеркало. Кущами Щербачкової ліщини, обережно розмовляючи, крались сіро-чорною смугою постаті озброєних людей.

— Ой, які нетрі!

— Так ти, Савко, оце аж сюди комунара привів?

Мовчки, рішуче йдуть; хтось ядовито посміхнувся, вилаявся на ліщину, що шльогнула його по обличчю, поправив на плечі рушницю і ритмічно ступав у такт за своїми товаришами.

— А він, кажеш, сидить і жде... Паски?

Мовчать.

Під ногами шелестить листя, хрускає ломаччя...

— Партійний?..

А якийсь злий голос:

— Побачиш... Ой, щирий, як коняка: карточка партійна ще з дванадцятого року...

Сміх.

Підходять до садка, що розкинувся он на горбах, вище калини, і манячить назустріч своїм зелено-сизим листом.

— Цс-сс, тихо, хлопці... Треба пропуск, а то кривий чорт угатить.

З кущів калини почувся нервовий голос:

— "Огарок"?

І легко стукнула об корч рушниця.

— "Іскра"!

Басом покотилась луна до калини.

— Ну, що?.. Сидить?

— Ага... не признається, хто з наших там?

— Гадиянова душа!..

— Тихо, ради бога!

Замовкли. Обережно цокнули затвори, заскрипіла у клуні хвіртка...

— Спиш, товаришу? Хі-хі! Свіже сінце...

— Ведіть його до хати. Так, значить... А ти, Кузьма, постав вартового: і, розумієш, нітелень!

— Слухаю, зараз...

— Ну, до хати!

Сріблястим листом поклонився явір коло порога, як вели в невідому хату невідомого чоловіка на весілля смерті криваве...

Поклонився і зажурено зашелестів.

— Сідай, Байденко, так, здається, тебе величають? Гостем нашим будеш — погуляємо по-козачи, товаришу!

— Ха-ха-ха!

На комині затанцював од сміху лойовий каганець, а на лаві засвітились засмалені лоби і тінями великими одбились по білих стінах хати постаті людські...

...Врізалось в пам’ять: "Ой, брате, брате, та де тебе взяти..."

— Хі-хі!

— Ти ж кажеш нам, товаришу, що ти канівський?

— Значить, українець, хоч і проданий...

— Галько, чарку і до чарки!

Злякано метнулась молодиця по хаті, заторготіла ложками, перегнулась коло печі... Потім до чоловіка:

— Печеню чи капусту?

— Капусту.

На столі стояла четвертина мутного, як березовий сік, самогону; хазяїн хати, Кондрат Щербачок, здоровий, білобрисий чоловік, стояв тут же, коло столу, і поважно різав скибками хліб.

Його очі кожного разу, коли він клав скибку на стіл, зустрічались з поглядом' невідомого йому чоловіка, що сьогодні вранці так гарно говорив на сході...

"Чудний якийсь чоловік, кумедний,— думав собі Щербачок,— очі горять, а, видно, людей не бачить... Хоч і комуніст..."

Крутнув головою:

"Видима смерть — кожному страшна..."

— Внеси ще, Галько, гірків.

Молодиця швиденько витерла полумисок, накинула кохту, коли з печі:

— Ма-м-о-о, я боюся! Ай-сй...

— Чого ти, Митька? Я зараз вернуся. От дурень, тато ж у хаті...

Криво посміхнулась і — майнула спідницею з хати.

Злякано оглянувся на піч Байденко, привітно, але з невідомою страшною мукою на обличчі, подивився пильно на Митьку і з очей покотились рясні-рясні сльози...

— Журишся, товаришу?!

Мовчить і шепоче щось собі.

— Ех, приборкали нашу волю... Тліє душа, болить... Смерть, Сашо, смерть, Сашо...

Коло порога стояли з рушницями; на лаві ж сиділи у чорних шинелях, заряджали "Нагана" і балакали, як просився перед смертю якийсь тульський солдат-більшовик.

— Розстебнув гімнастерку, червона юшка тече... І на грудях мідний хрест... хі-хі!

— Що ти, товаришу дорогий, шепочеш; може, думаєш, пристріт, то пройде? Ой, ні — це не пристріт, а боротьба: ми, як ти казав на сході, "вороги"...

— А наша партія, товаришу, "темна ніч"... Але вечерять просимо і ворогів: знай нашу добрість козацьку,— ти ж українець!..

Блиснули очима, посміхнулись про себе і почали залазити за стіл; Байденка посадили на покуті, як почесного гостя, і примовляли-приказували за кожною чаркою, покіль не підпились.

— Пий, товаришу, бо далека дорога стелеться перед тобою...

— В Я синове!

— Пий-напивайся, пісні співай, бо на наше весілля йдеш...

І пили, і сміялися-сміялися...

Пив і Байденко, маленькою біленькою чашечкою з голубами на вінцях, як воду, пив мутний самогон, пив і закусував, а з очей капали рясні сльози, коли підводив голову на піч до білявенького хлопчика.

— Ну, скажи нам,— питали Байденка,— чи віриш ти в свою всесві-тню революцію, за яку кладеш зараз голову?

Посміхався, як з давніми приятелями:

— Вірю.

Гострі, завзяті очі спалахнули під засмаленими лобами, впилися в обличчя Байденка і одбивали своїм блиском-огнем одно невеличке страшне слово — смерть...

— А скажи, товаришу, ти великий трус?

І весело одповідав він: "Ні".

Далі підвівся, але дужа рука Щербачка посадила його на своє місце.

— Жди, тобі твоє буде...

Байденко:

— Востаннє, товариші, дайте подивитись мені на того білявенького хлопчика, що на печі" бо він так похожий на мого Сашу, як вилитий...

Слухали.

— Хай каже... Цікаво, як п’яний... хі-хі!

А він під образами, блідий, як стіна, але гордий, що поборов жах — так, так, він не просить собі життя, ні, він...

— Я знаю, сьогоднішній день для мене останній день, і я хочу... отой білявенький хлопчик...

Клацнули скивиці... На настільнику змішалась з кришками хліба червона кров.

І гостро-гостро врізалось у пам’яті: "Ой брате-брате, та де тебе взяти?"

— Ги-ги! Гад рябочеревий, коники викидає!

— Хлопчика... білявенького... Комуну щепить будеш?!

Червоні од самогону очі гостей посоловіли; злий жорстокий огник звіра хижого затанцював на чоловічках...

— В Ясинове — прикладами!

Вийшли з хати гості.

І вдруге ще нижче поклонився сріблястим листом явір коло порога, як вели в темряву ночі невідомого чоловіка на весілля смерті криваве...

Поклонився і зажурено зашелестів.

1922